

Problema dreptății

„Că cei ce practică dreptatea o fac fără voie, din pricina neputinței de a face nedreptăți, am înțelege lesne, dacă ne-am gândi în felul următor: să dăm și dreptului și celui nedrept îngăduința să facă ce vor și apoi să-i urmărim privind încotro îi va duce pofta fiecăruia. Ei bine, îl vom prinde pe omul cel drept în flagrant delict, îndreptându-se spre aceeași țintă ca omul nedrept datorită poftei de a avea mai mult, pe care orice fire o urmărește ca pe un bine — doar legea și forța o conduc spre prețuirea egalității. Asemenea îngăduință, despre care vorbesc, ar fi maximă, dacă ei ar avea puterea pe care se zice că a avut-o odinioară [Gyges]... se povestea, astfel, că omul acela era păstor în slujba regelui de atunci al Lydiei. Întâmplându-se să vină o ploaie mare și un cutremur, pământul s-a crăpat și s-a căscat o prăpastie sub locul unde el se afla. Văzând aceasta și mirându-se, păstorul a coborât și a văzut multe lucruri de basm, printre care și un cal de aramă, gol pe dinăuntru, cu mici porți. Vârându-și capul pe acolo a văzut înăuntru un mort, de statură mai mare decât părea firesc pentru un om. Păstorul nu luă nimic altceva decât un inel de aur pe care mortul, altfel gol, îl avea la mână, și ieși. La adunarea obișnuită a păstorilor, când i se trimiteau lunar regelui produsele păstoritului, veni și păstorul având inelul. Așezându-se laolaltă cu ceilalți, i s-a întâmplat să răsucescă piatra inelului către sine, spre interiorul mâinii și, făcând aceasta, deveni nevăzut pentru cei de față, care vorbeau despre el ca despre unul plecat. El se miră și, atingând ușor inelul, răsuci piatra în afară, redevenind vizibil. Gândindu-se să probeze dacă inelul avea într-adevăr această putere, i se întâmplă astfel: când întorcea piatra înăuntru devenea nevăzut, când o întorcea în afară — vizibil. Băgând de seamă aceasta, orându-i să fie printre solii trimiși la rege și, ajungând acolo, îl înșelă cu regina. Apoi, împreună cu ea, îi pregăti regeluiuciderea și îi luă astfel domnia.

Așadar, dacă ar exista două astfel de inele și dacă pe primul l-ar avea omul drept și pe celălalt omul nedrept, se poate crede că nimeni nu s-ar dovedi în asemenea măsură stană de piatră, încât să se țină de calea dreptății și să aibă tăria de a se înfrâna de la bunul altuia fără să se atingă de el, atunci când îi este îngăduit și să ia din piață, nevăzut, orice ar voi, sau, intrând în case, să se împreuneze cu orice femeie ar vrea, săucidă sau să elibereze din lanțuri pe oricine ar dori, putând face și alte asemenea lucruri, precum un zeu printre oameni, însă, făcând așa ceva, prin nimic nu s-ar deosebi omul drept de celălalt, ci amândoi s-ar îndrepta spre aceleași fapte. Așa fiind, aceasta este o bună dovadă că nimeni nu este drept de bunăvoie, ci doar silnic. Astfel, neexistând un bine propriu al (dreptății), oricând și oriunde omul se gândește că e în stare să săvârșească nedreptăți, le face. Căci toată lumea crede în sinea ei că e mult mai profitabilă nedreptatea decât dreptatea și bine gândește, după cum va afirma cel ce opinează astfel. Iar dacă cineva, stăpân pe atari puteri, nu va voi să făptuiască nedreptăți și nici nu se va atinge de bunul altuia, va fi socotit de către cei ce îl vor cunoaște omul cel mai nenorocit și mai negliob. Desigur, ei îl vor lăuda unii față de ceilalți, amăgindu-se astfel reciproc, de frică să nu pățească vreo nedreptate.

(Platon, *Republica*)

Se va motiva poate că puterea politică trebuie să se împartă în mod neegal, potrivit superiorității meritelor, chiar dacă toate celelalte calități ar fi egale și chiar dacă cetățenii ar fi cu totul asemănători, și că drepturile și considerațiunea trebuie să fie diferite când indivizii se deosebesc. Dar, dacă acest principiu este adevărat, chiar frățezimea obrazului ori mărimea staturii, ori altă superioritate, oricare ar fi, ar putea să dea drept la o mai mare putere politică; însă neadevărul este vădit aici, și câteva comparații din alte științe și arte o vor proba îndeajuns. Dacă s-ar împărți flaute unor artiști egali între ei, ca unora ce se îndeletnicesc toți cu aceeași artă, nu li se vor da cele mai bune instrumente celor mai nobili, pentru că noblețea nu-i face mai destoinici a cânta din flaut; ci va trebui să se dea instrumentul cel mai desăvârșit artistului care va ști să se servească mai bine de el.

Dacă raționamentul nu este încă destul de clar, să-l întindem ceva mai departe. Fie un om foarte dibaci în arta flautului, însă mult mai puțin distins ca naștere și frumusețe, calități care considerate fiecare în parte sunt, să zicem, mult mai prețioase ca talentul de a cânta din flaut și în aceste două privințe — noblețe și frumusețe — rivalii săi îl întrec cu mult mai mult decât îi întrece el ca flautist; susțin că numai lui trebuie să i se dea instrumentul cel mai bun. [...] Dar fiindcă este cu totul imposibil acest lucru, este clar că nimeni nu pretinde cătuși de puțin ca în chestiune de drepturi politice să se împartă puterea potrivit oricărei specii de neegalitate. Că unii sunt ușori la alergat, iar alții înceți nu e un cuvânt ca în politică să aibă unii mai mult, iar ceilalți mai puțin: numai la jocurile atletice diferențele acestea se vor prețui după talentul lor adevărat. Aici, în mod necesar, nu trebuie să se compare decât calitățile ce contribuie la formarea statului. Astfel, au toată dreptatea oamenii să acorde o distincție particulară nobleței, libertății, averii [...] Dar la aceste prime elemente trebuie a se adăuga alte două: justiția și vitejia războinică, de care statul de asemenea nu se poate lipsi, căci dacă cea dintâi este necesară ființării sale, cealaltă este necesară prosperității sale.

Pe lângă acestea, deoarece egalitatea și neegalitatea completă sunt nedrepte între indivizi care nu sunt egali ori neegali decât într-o singură privință, toate constituțiile în care egalitatea și neegalitatea sunt întemeiate pe baze de felul acesta sunt în mod necesar corupte. (**Aristotel, *Politica***)

„Există deci în fundul sufletelor un principiu înnăscut de dreptate și de virtute, pe temeiul căruia, împotriva propriilor noastre maxime, judecăm acțiunile noastre și pe cele ale altuia ca fiind bune sau rele, iar acestui principiu îi dăm numele de conștiință. [...] a găsi o formă de asociație care să apere și să protejeze cu toată forța comună persoana și bunurile fiecărui asociat și în cadrul căreia fiecare dintre ei, unindu-se cu toții, să nu asculte totuși decât de el însuși și să rămână tot atât de liber ca și mai înainte.”

(**Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social***)

„Dreptatea este un nume pentru anumite clase de reguli morale care privesc mai direct esența bunăstării umane și sunt deci cu atât mai obligatorii decât orice alte reguli pentru îndrumarea vieții; iar noțiunea ce am descoperit a fi chiar esența ideii de dreptate – anume noțiunea unui drept aparținând unui individ – implică și consfințește această formă mai constrângătoare de obligație. [...]

Să recapitulăm: ideea de dreptate presupune două lucruri – o regulă de conduită și un sentiment care sancționează regula. Trebuie să presupunem că primul e comun întregii umanități și merit binelui acesteia. Celălalt (sentimentul) e dorința ca aceia care încalcă regula să sufere o pedeapsă.”

(**John Stuart Mill, *Utilitarismul***)

“Concepția asupra dreptății pe care vreau să o dezvolt poate fi rezumată în următoarele două principii: mai întâi, fiecare persoană care participă la o practică sau care e influențată de aceasta are un drept egal la cea mai largă libertate care e compatibilă cu o libertate de același fel pentru toate persoanele; și, în al doilea rând, inegalitățile sunt arbitrare în măsura în care nu ne vom putea aștepta ca ele să conducă la avantajul tuturor și nu ne vor garanta că posturile și funcțiile de care sunt legate sunt deschise tuturor. Aceste principii formulează dreptatea ca un compus cuprinzând trei idei: libertatea, egalitatea și recompensa pentru activitățile ce contribuie la binele comun [...]

Al doilea principiu arată ce genuri de inegalități sunt permise [...] Prin inegalități cel mai bine vom înțelege nu orice diferențe între posturi și funcții, ci acele diferențe în privința beneficiilor și răspunderilor de care sunt legate fie direct, fie indirect — precum prestigiul și averea, sau obligația de a plăti impozite. Jucătorii de fotbal nu protestează împotriva faptului că există posturi în echipă, precum portar, fundaș și înaintaș, și nici împotriva faptului că regulile jocului specifică anumite atribuții și sarcini. Nici cetățenii unei țări nu obiectează contra existenței unor funcții, precum cele de președinte, senator, guvernator, judecător și așa mai departe, fiecare cu drepturile și obligațiile specifice. Nu diferențele de acest fel sunt considerate în mod obișnuit ca inegalități; sunt considerate astfel diferențele care privesc distribuirea acelor lucruri pe care oamenii se străduiesc să le obțină sau să le evite și cărora le dă naștere sau pe care le face posibile o practică.

Ei se pot plânge de modalitatea pe care a instituit-o o practică în ce privește prețuirea și recompensele (de pildă, privilegiile și salariile funcționarilor de stat) sau pot protesta împotriva distribuției puterii și averii care rezultă din feluritele moduri în care oamenii se folosesc de șansele pe care le-a creat acea practică (de pildă, împotriva concentrării averilor care poate apărea într-un sistem liber de piață care permite mari câștiguri).

Să notăm că, potrivit celui de-al doilea principiu, o inegalitate este admisă numai dacă există un motiv să considerăm că acea inegalitate căreia îi va da naștere o practică va acționa în avantajul fiecărui participant la ea. Să acceptăm că fiecare participant trebuie să câștige din inegalitate [...] Principiul exclude, de aceea, justificarea inegalității pe motivul că dezavantajele celor aflați în anumite posturi vor fi contrabalansate de avantajele mai mari obținute de alți oameni, care dețin alte posturi.

(John Rawls, *Dreptatea ca echitate*)

„Avem de-a face aici (în faza inferioară a societății comuniste) nu cu o societate comunistă care s-a dezvoltat pe propria-i bază, ci, dimpotrivă, cu una care abia se naște din societatea capitalistă și care, de aceea, mai poartă din toate punctele de vedere — economic, moral, spiritual — pecetea vechii societăți din sânul căreia s-a născut. Prin urmare, fiecare producător primește de la societate — după ce s-au făcut toate reținerile — exact atât cât îi dă el. Ceea ce a dat el societății este cota sa parte de muncă individuală [...] El primește din partea societății o chitanță că a efectuat atâta și atâta muncă (după ce s-a scăzut partea din munca sa pentru fondurile comune), iar pe baza acestei chitanțe el primește din stocul social o cantitate de mijloace de consum pentru care s-a cheltuit o cantitate egală de muncă. Aceeași cantitate de muncă pe care a dat-o societății sub o anumită formă, el o primește înapoi sub altă formă [...]

Dar un individ poate fi superior altuia din punct de vedere fizic sau intelectual; el va efectua, deci, în aceeași cantitate de timp mai multă cantitate de muncă sau va putea munci un timp mai îndelungat; iar munca, pentru a putea servi ca unitate de măsură, trebuie determinată după cantitate sau după intensitate, altminteri ea ar înceta să mai fie unitate de măsură. Acest drept egal este un drept inegal pentru o muncă inegală. El nu recunoaște nici un fel de deosebiri de clasă, deoarece fiecare nu e decât muncitor ca și toți ceilalți; el recunoaște însă în mod tacit, ca privilegii firești, dotarea individuală inegală și, deci, capacitatea de muncă inegală. El este deci, prin conținutul său, un drept al inegalității, ca orice drept...

În faza superioară a societății comuniste, după ce va dispărea subordonarea înrobitoare a indivizilor față de diviziunea muncii și, o dată cu ea, opoziția dintre munca intelectuală și munca fizică; când munca va înceta să mai fie numai un mijloc de existență și va deveni ea însăși prima necesitate vitală; când, alături de dezvoltarea multilaterală a indivizilor, vor crește și forțele de producție, iar toate izvoarele avuției colective vor țâșni ca un torent — abia atunci limitele înguste ale dreptului burghez vor putea fi cu totul depășite și societatea va putea înscrie pe stindardele ei: de la fiecare după capacitatea, fiecăruia după nevoi!”

(Karl Marx, *Critica programului de la Gotha*, 1875)

„Ne ocupăm în această carte de acea stare în care coerciția la care unii oameni îi supun pe semenii lor este redusă, atât cât este posibil acest lucru în societate. Această stare va fi numită stare de libertate.”

„Starea în care un om nu este supus coerciției, prin voința arbitrară a altuia sau a altora, este adesea denumită libertate «individuală» sau «personală».”

„Astfel, libertatea presupune ca individul să aibă o sferă privată asigurată, iar în mediul său să existe un ansamblu de circumstanțe asupra cărora alții să nu poată interveni.”

(Friedrich Hayek, Constituția libertății)

Condițiile dintr-o țară liberă se deosebesc cel mai limpede de acelea dintr-o țară aflată sub un guvernământ samavolnic prin respectul acordat marelui principiu cunoscut sub numele de Domnia Legii. Aceasta înseamnă că în toate acțiunile sale guvernământul este îngrădit de reguli neschimbătoare anunțate în prealabil, reguli care permit să se prevadă cu o certitudine mulțumitoare felul în care autoritățile își vor folosi în diverse situații puterile coercitive, și ca fiecare să-și planifice propriile-i activități pe temeiul acestei cunoașteri. Cu toate că un astfel de ideal nu poate fi atins nicicând în chip perfect, căci legiuitorii, ca și cei cărora li se atribuie aplicarea legii, sunt supuși greșelilor, e destul de clară chestiunea esențială: că libertatea de acțiune a organelor executive care exercită puterea coercitivă trebuie să fie redusă cât de mult posibil. Cu toate că orice lege restrânge într-o anumită măsură efectele individuale, prin aceea că afectează mijloacele pe care oamenii le pot folosi în atingerea scopurilor lor, sub domnia legii guvernământul nu-și permite să ia măsuri ad-hoc care nesocotesc eforturile oamenilor, în cadrul regulilor cunoscute, individul este liber să caute să își împlinească scopurile și dorințele personale, având siguranța că puterile statului nu vor fi folosite în chip deliberat pentru a-i zădărnici eforturile.

Un caz particular al distincției mai generale dintre domnia legii și guvernământul samavolnic [...] este și distincția [...] dintre cadrul legal stabil, în interiorul căruia activitatea este călăuzită de decizii individuale, și conducerea activității economice de către o autoritate centrală, în primul caz, guvernământul se limitează la a stabili regulile care fixează condițiile în care resursele disponibile pot fi folosite, lăsând indivizilor să hotărască în ce scopuri vor fi folosite, în al doilea caz, guvernământul dirijează utilizarea mijloacelor de producție în anumite scopuri. Regulile de primul fel pot fi formulate în prealabil, ca niște reguli formale care nu țintesc dorințele și nevoile unor anumiți oameni. Ele sunt menite exclusiv să ajute oamenii în atingerea diverselor lor scopuri individuale. Și sunt, ori ar trebui să fie, făcute pentru perioade îndeajuns de lungi, încât va fi imposibil să se cunoască dacă vor fi de ajutor unor anumiți oameni mai mult decât altora...

Planificarea economică [...] implică cu totul altceva. Când guvernământul trebuie să decidă câți porci trebuie crescuți și câte autobuze trebuie să circule, ce mine de cărbune trebuie să funcționeze și la ce preț trebuie vândute cizmele, aceste decizii nu pot fi deduse din principii formale și nici nu pot fi stabilite anticipat pentru lungi perioade [...] într-o lume în care totul a fost prevăzut în amănunt, statul nu reușește mai niciodată să rămână imparțial. Căci acolo unde efectele politicii guvernământului asupra anumitor oameni sunt minuțios cunoscute, acolo unde guvernământul țintește în mod direct astfel de efecte, el [...] e constrâns să devină părtinitor, să impună oamenilor aprecierile sale și, în loc să le fie de ajutor în împlinirea propriilor lor scopuri, el este cel care le alege scopurile.

Un rezultat necesar, dar numai aparent paradoxal, ce decurge de aici este că egalitatea formală în fața legii este în conflict și, de fapt, e incompatibilă cu orice activitate a guvernământului care țintește în mod deliberat realizarea unei egalități ridicate sau esențiale între diferiți oameni, și că orice politică prin care se țintește un

ideal a cărui esență este de dreptate distributivă va duce la nimicirea domniei legii. Pentru a produce același rezultat pentru oameni diferiți e necesar ca ei să fie tratați în mod diferit. Or, a le da unor oameni diferiți aceleași șanse obiective nu înseamnă a le da aceeași șansă subiectivă. Nu se poate nega că domnia legii produce o inegalitate economică — tot ceea ce poate fi susținut e că această inegalitate nu se produce astfel încât să afecteze anumiți oameni în anumite moduri.”

(**Friedrich Hayek, *Drumul către servitute***)

„Democrațiile nu sunt deci forme de suveranitate populară, ci, în primul rând, instituții prevăzute să ne apere împotriva dictaturii. Ele nu îngăduie o conducere de tip dicatorial, o acumulare de putere, ci caută să limiteze puterea statului. Este vital, în acest sens, ca o democrație să rămână deschisă posibilității de a destitui guvernul fără vărsare de sânge atunci când acesta ne violează drepturile și îndatoririle specifice, dar și atunci când politica ni se pare nedreaptă sau nepotrivită.”

(**Karl Raimund Popper, *Lecția acestui secol***)

„Privită din acest unghi, teoria democrației nu se bazează pe principiul că majoritatea trebuie să guverneze; putem spune mai curând că diversele metode egalitare de control democratic, ca alegerile generale sau guvernul reprezentativ, nu trebuie considerate mai mult decât niște instrumente și – în condițiile unei neîncrederi tradiționale difuze față de tiranie – niște dispozitive instituționale de protecție destul de eficiente împotriva tiraniei.”

(**Karl Raimund Popper *Paradoxurile suveranității***)

„Referitor la stat, concluziile noastre principale sunt: un stat minimal, limitat la funcțiile restrânse ale protecției împotriva forței, furtului, înșelătoriei și ale asigurării respectării contractelor ș.a.m.d. este justificat; orice stat care are funcții mai extinse va încălca drepturile persoanelor de a nu fi forțate să facă anumite lucruri și este, așadar, nejustificat; statul minimal te și inspiră și este și drept.[...]”

Dacă lumea ar fi pe deplin dreaptă, următoarea definiție inductivă ar acoperi complet tema dreptății cu referire la proprietăți:

1.Un individ care dobândește o proprietate conform principiului dreptății în achiziție este îndreptățit la acea proprietate.

2.Un individ care dobândește o proprietate conform principiului proprietății în transfer, de la altcineva îndreptățit la acea proprietate, este îndreptățit la acea proprietate.

3.Nimeni nu este îndreptățit la o proprietate decât prin aplicări (repetate) ale lui 1 și 2.”

(**Robert Nozick, *Anarhie, stat și utopie***)